

„ТУРСКАТА ПОЛИТИКА” НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Милена Пенкова, докторант

ВСУ „Черноризец Храбър“

Turkey is both an internal factor for the Balkans and within the Euro-Atlantic security system, but also more than that - as ambitions and approaches that differ both at the regional level and in NATO, often in both cases she prefers to be profiled as an external, independent and independent player who prioritises her national interests and priorities. Turks usually prefer to identify their country as Eurasian, but many of the geographers and politicians outside Turkey often assign it to European, in particular, to the Balkan countries. However, there are few specialists who deny the Balkan, respectively European identity of the Republic of Turkey, motivating its historical past, its affiliation to Islam, and last but not least the fact that out of a total of 780576 sq. Km. territory only 23623 sq. km. - i.e. less than 4% are on our peninsula, therefore - in Europe.

Когато става дума за сериозните и влиятелни играчи на Балканите неминуемо следва да бъде спомената и Турция. Въпреки че е част от региона, през последните години ролята на Турция надхвърля тези рамки. Тя е едновременно и вътрешен фактор за Балканите, а и в рамките на евроатлантическата система за сигурност, но и нещо повече от това – като амбиции и като подходи, различаващи се както на регионално ниво, така и в НАТО, като нерядко и в двата случая тя предпочита да се профилира като външен, самостоятелен и независим играч, поставящ на първо място националните си интереси и приоритети.

Турците обикновено предпочитат да идентифицират страната си като евроазиатска, но мнозина от географите и политиците извън Турция нерядко я причисляват към европейските, по-конкретно - към балканските държави.

Не са малко обаче специалистите, които отричат балканската, респективно – европейската идентичност на Република Турция, мотивирайки се с нейното историческо минало, принадлежността ѝ към исляма и не на последно място с факта, че от общо 780576 кв. км територия само 23623 кв. км, т.е. по-малко от 4 %, се намират на нашия полуостров, следователно – в Европа. Последното становище също се оспорва, при това с много сериозни аргументи. Между тях трябва да бъдат споменати следните: Първо, окончателното ликвидиране на султанската власт и провъзгласяването през октомври 1923 г. на Турция за република; Второ, извършената от Кемал Ататюрк революция във всички или почти всички сфери на обществения живот; Трето, приемането на страната във всички значими евроатлантически и европейски организации: Съвета на Европа (СЕ), Организацията на Северноатлантическия договор, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР), Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа (СССЕ), трансформирано от януари 1995 г. в Организация за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ), Европейската банка за възстановяване и развитие (ЕБВР) и др. Общоприето е обаче мнението, че Турция по никакъв начин не принадлежи към държавите от Западните Балкани както в географски, така и в политически смисъл. Логичен е в такъв случай въпросът „Какво тогава налага разглеждането на проблема (или на проблемите), формулиран (или формулирани) в заглавието на параграфа „Турската политика” на Европейския съюз”, т.е. „Европейският съюз и Турция?”. В следващите страници ще се опитаме да предложим отговор на този твърде интересен според нас въпрос и да покажем каква е или каква може да бъде връзката му с анализирания тук проблематика¹.

---

¹ За зигзагите на предприєдинителния процес на Турция и за някои други важни в този контекст теми и проблеми вж. по-подробно Бийон, Дидие, История на турско-европейските отношения от 1963 г. насам.

Както току-що беше посочено, след Втората световна война Турция успява да си осигури членство във всички организации, представляващи интерес за защитата на нейната национална сигурност и на позициите ѝ на Балканите, в Европа и в целия свят. За да бъде списъкът пълен, остава приемането на страната в най-важния за Стария континент проект в цялата му досегашна история – Европейския съюз.

Вече беше посочено, че по време на студената война западният блок, на първо място неговият безспорен хегемон - САЩ, ясно отчита стратегическото значение на Турция във все по-конфронтиращия се свят и много бързо започва да работи усилено за нейното интегриране в НАТО. Още преди раждането на Северноатлантическия алианс обаче, през 1947 г., страната (заедно с Гърция) се превръща в обект на известната Доктрина Труман. Като използва прословутата „комунистическа опасност, надвиснала над Гърция и Турция”, президентът на САЩ Хари Труман призовава Конгреса незабавно да отпусне на двете балкански държави помощ в твърде внушителния тогава размер от 400 милиона долара. Поради това Доктрината Труман се приема от немало изследователи международници като „старт на студената война”². През 1952 г. Турция (пак в пакет с Гърция) е приета в Организацията на Северноатлантическия договор. Отново едновременно с Атина Анкара подава (през юли 1959 г.) молба за членство в ЕИО. Гърция успява сравнително безболезнено и бързо да реализира плановете си и през 1981 г. вече е член на Общността. Тук заслужава да се отбележи, че за първи път ЕО нарушава собствената си практика да не приема нови членове по политически причини. Следващата отстъпка ще бъде направена през 2007 г. при приемането в ЕС пак на балкански държави – България и Румъния.

За разлика обаче от скоростното приемане в НАТО, европейската

---

² Александров, Е. Речник по международни отношения. Тракия – М, София, 2001, с. 152.

интеграция на Турция започва да буксува още на самия старт. Като главна причина за това западноевропейските бюрократи и политици най-често сочат държавния преврат, извършен от турския генералитет през май 1960 г., но по-късно ще стане ясно, че превратът е по-скоро само повод и претекст, отколкото действителна причина. Проучвателните разговори между Брюксел и Анкара са прекъснати до април 1962 г. Последвалите тогава преговори за уточняване на отношенията между ЕИО и Турция се точат до септември 1963 г., когато е подписано Споразумение за асоцииране между Република Турция и Европейската икономическа общност, по-популярно като Анкарско споразумение. То влиза в сила през януари следващата година.

Присъединителният договор включва три фази: 1. Подготвителна, която продължава пет години и допуска евентуални корекции в съответствие с условията, предвидени във временния протокол; 2. Преходна, с максимална продължителност 12 години, когато трябва да се реализира идеята за митнически съюз между Общността и Турция и за сближаване на икономическата политика на Анкара с тази на Брюксел; 3. Същинска („решителна“), основаваща се на функциониращия митнически съюз и предполагаща засилване на координацията на договарящите се страни в сферата на икономиката³. В документа не е експлицитно подчертано, но е очевидно, че договарящата се страна, която трябва да координира своите действия в икономическата сфера, е именно Турция, а не ЕИО.

Особено важен за предлагания тук анализ е чл. 28 от цитирания Предприсъединителен договор. В него донякъде „обтекаемо“, но въпреки

---

³ Съвет на европейските общности, Accord créant une Association entre la Communauté européenne et la Turquie” (Договор за създаване на съюз между Европейската общност и Турция) и приложените документи, Брюксел, 1970, с. 14–15. Цит. по Бийон, Дидие. История на турско-европейските отношения.

това - достатъчно категорично и недвусмислено е посочено, че Анкара трябва да изпълни всички условия на ЕИО и едва тогава може да се надява, че „договарящите се страни ще разгледат възможността за присъединяване на Турция към Общността”. Независимо от това в Турция споразумението се оценява като неин безспорен външнополитически успех.

Точно тогава обаче – през март 1972 г. – турските генерали организират втори военен преврат (както вече беше посочено, първият е през май 1960 г.). През 1974 г. турската армия пък навлиза в Кипър. Островът е окончателно разделен. Анкара открито, предизвикателно и демонстративно толерира създадената от самата нея нова „държава” – Севернокипърската турска република, признава я (единствено тя), давайки по този начин своя „принос” за утвърждаването на това изключително опасно огнище на напрежение в Средиземноморския регион, в непосредствена близост до Балканския полуостров. Тези насилствени актове, заедно с третия военен преврат (през септември 1980 г.), свеждат почти до нула постигнатите дотогава външнополитически резултати. Приемането на Гърция в Общността през 1981 г. нанася нов удар върху амбициите на Турция за членство в нея. От този момент Атина получава възможност да блокира всяка инициатива заускоряване на преговорите между Брюксел и Анкара за присъединяване на Турция. Добавят се и критиките на Брюксел срещу Анкара за дискриминацията на кюрдите, крайно незадоволителното състояние на човешките права в Турция, усложненията по кипърския проблем, колизиите с Атина за шелфа на Егейско море. В гръцко-турските спорове, довели двете натовски държави на ръба на войната, „европейците” не приемат „неутралната” позиция, която демонстрират Северноатлантическият алианс и донякъде Белият дом, и категорично подкрепят Атина. Отношенията между Анкара и Брюксел са

замразени и остават такива повече от десет години. Това внася силни смущения и между ЕО и САЩ и поставя в деликатно положение Вашингтон, който е принуден да лавира между два свои стратегически партньори – Анкара и Брюксел.

Към средата на 80-те години на миналия век в Турция настъпват сериозни промени. В политическата сфера прекалените и изключително опасни амбиции на висшите военни са поукротени, а традицията всеки десет години да се организират държавни преврати и насилствено да се сменят избраните демократично правителства – прекъсната. Дейността на Меджлиса (Парламента) и на политическите партии е възстановена. Започват сериозни реформи и в икономиката, изразяващи е преди всичко в нейната либерализация⁴. В резултат на това, както и на благоприятните корекции в турската външнополитическа дейност, видимо се променят авторитетът и стратегическата тежест на страната. Окуражена от тези положителни промени, Турция представя през 1987 г. официалната си кандидатура за членство в общността. Становището на Европейската комисия обаче се забавя цели две години и е отрицателно. Основните мотиви за отказа са открити в незадоволителното състояние на турската икономика, но има експерти, които са склонни да мислят, че истинската причина се корени отново в задълбочаващите се проблеми с Кипър и в ненамаляващото напрежение между Анкара и Атина. В някои текстове обаче започват да се появяват и други, доста по-различни коментари, свеждащи се предимно до въпроси от рода на следните: 1. Трябва ли въобще да се допуска членство в Общността на една ислямска държава с огромна за европейските мащаби територия и с население, съпоставимо с населението на някои от водещите европейски държави, например Германия и Франция?; 2. Няма ли

---

⁴ Бастион, Ж. Цит. съч; Коркмаз, Алпаслан. Цит. съч.

евентуалното приемане на Турция в ЕИО да промени кардинално характера на Общността?; 3. Съществува ли риск Анкара да внесе в ЕИО собствените си нелеки вътрешно- и външнополитически дилеми, дестабилизирайки по този начин не само ЕИО, но и целия континент, а дори и целия свят? Сред най-красноречивите документи от този период е гласуваната през юни 1987 г. от Европейския парламент резолюция по изключително болезнения за турските политици въпрос за геноцида над арменците. Турция реагира с контраобвинението, че нейните западноевропейски партньори не се придържат към установените от самите тях правила и ги променят „по време на играта”. Сходен сценарий е реализиран през 2011 г., когато подобен документ прие Франция, което породило сериозно дипломатическо напрежение между Париж и Анкара.

Сгромояването на „световната социалистическа система” след ноември 1989 г. засилва проевропейските настроения в Турция. Особено забележима е еволюцията на левите сили в страната. Тяхната категорична убеденост от 70-те г. на миналия век, че ЕИО е „само инструмент на империализма и израз на неоколониализма” отстъпва място на становището, че присъединяването на Турция към Общността може да изиграе ролята на катализатор при демократизацията на страната.

Някои действия на европейските институции обаче попарват тези илюзии. Става известно например отрицателното становище на Европейската комисия от 19 декември 1989 г. по турската кандидатура. В документа на Комисията се очертават две „оси” на критика: икономическа (според която турската икономика е недостатъчно развита, а структурните различия между нея и общността са неприемливо големи, инфлацията и безработицата са много високи и пр.) и политическа (тук се акцентира най-вече върху проблемите пред демократизацията, правата на човека и на

малцинствата, разногласията с държава членка на Общността – Гърция и т.н.).

За да не изглежда отказът толкова обезкуражаващ, Европейската комисия предлага по-разширено сътрудничество с Турция по четири основни пункта: финализиране на работата по митническия съюз; възобновяване и засилване на сътрудничеството във финансовата област; развитие на сътрудничеството в сферата на промишлеността и технологиите; разширяване и задълбочаване на политическите и културните контакти.

Дори само беглият поглед обаче показва, че в това предложение на ЕК няма нищо ново. На практика то повтаря целите, които са договорени с присъединителния протокол от 1970 г., и същевременно разкрива много ясно задълбочаващите се различия и противоречия между някои държави от Общността по отношение на европейското бъдеще на Турция. Макар да осъзнава, че всъщност отново става дума за външнополитически провал, Анкара е принудена да преглътне огорчението си и да декларира, че продължава да вижда в ЕИО привилегирован икономически партньор⁵. Разочарованието на турските „проевропейци“ е много силно, защото поредният отказ на Брюксел да ускори предприєдинителните процедури се възприема като продължение на „дискриминационните действия на европейските структури“ срещу Турция при южното разширяване на Общността през 1981 г. (когато е приета Гърция) и през 1986 г. (с приемането на Испания и Португалия), а Турция и в двата случая остава „извън борда“.

Последният отказ съвпада по време с цяла поредица от събития, които разтърсиха света и доведоха до немислими дотогава трансформации в

---

⁵ Бийон, Дидие. История на турско-европейските отношения.

разположението на силите в Европа, включително и на Балканите. Падането на Берлинската стена през ноември 1989 г. отключи „верижната реакция” на промените. Турция също се изправи пред нееднозначна геополитическа ситуация. От една страна, политическата класа беше силно обезпокоена от реалната възможност страната да загуби своите почти половинвековните привилегии, от които се ползваше като стратегически съюзник на Запада, особено на САЩ, в региони, които пак щяха да станат изключително важни – Балканите и Близкият Изток. Беше очевидно, че ЕО е длъжна да направи сериозна преоценка на външнополитическите си приоритети. „По време на срещата на външните министри на Петнадесетте в Каркасон (18-19 март 1995 г.) приоритетът бе насочен към разширяването на Съюза по посока на страните от Централна и Източна Европа (СЦИЕ), както и към Кипър и Малта...”⁶. От друга страна, пред Турция се откриваха изключително благоприятни възможности да запълни поне отчасти вакуума в някои бивши републики на Съюза на съветските социалистически републики (СССР), възникнал в резултат на разпадането на съветската империя. Сега вече може убедено да се каже, че и Анкара, и Брюксел се оказаха изненадани и неподготвени за предизвикателствата, които ги очакваха. Вярно е, че ”сключеното на 6 март 1995 г. Споразумение за митнически съюз с ЕС, ратифицирано от Европейския парламент на 13.12.1995 г. и влязло в сила на 01.01.1996 г., е принос в приближаването на Турция към европейските икономически структури и фактор за изпълнение на декларираната от правителството цел – модернизация и европеизация на турската икономика. В съответствие с цитираното споразумение Турция получава икономическа помощ в размер от 3,2 млрд. долара за периода 1995–2000 г. Наред с положителните резултати от изпълнението на същото споразумение

---

⁶ Костел, Е. Съвременната геополитика. Кама, 1999, с. 17.

турските икономисти изтъкват и немалко негативни ефекти за турския производител, чиято продукция не може да издържи на конкуренцията на западните стоки, допускани масово на незащитения турски пазар”⁷. Асиметричният модел на интеграция, наложен на Турция от Брюксел, се превръща в предпоставка за възникване на сериозни конфликти. „Турските власти не успяха да оценят промяната на приоритетите на общността”⁸. Тази констатация важи особено силно пак за цитираното Споразумение за митническия съюз, специално за начина, по който то се оценява в Турция. Върху този документ базират критиките си повечето турски антиглобалисти и антиевропеисти.

Особено шокираща за Анкара се оказва 1997 г., когато на всички държави кандидатки са предложени предприсъединителни стратегии, а за Турция е предвидена само „специална” програма. Турското правителство е посъветвано да работи много по-упорито за изпълнение на икономическите критерии. Същевременно то е предупредено, че отношението на Брюксел към страната ще зависи от радикалната промяна в сферата на човешките права, в т. ч. и към малцинствата (специално към кюрдското малцинство). Отново силен акцент е поставен върху турско - гръцките спорове за шелфа на Егейско море и върху другите, известни отпреди проблеми. От Анкара настоятелно е поискано да окаже натиск върху кипърските турци да подкрепят кипърските гърци на масата за преговорите относно присъединяването на Кипър към Европейския съюз.

Създалата се ситуация може да се приеме като своеобразен поврат в отношенията ЕС-Турция, където се открояват първите симптоми за важна

---

⁷ Чавдарова, М. Политически системи и външна политика на балканските държави. Унив. изд. „Стопанство”, София, 2008, с. 361.

⁸ Sevilay Elgun Kahraman, Rethinking Turkey-European Union Relations in the Light of Enlargement, Turkish Studies (Vol. 1, № 1, Spring 2000), p. 5.

промяна в тактиката на турското правителство, за очевидно втвърдяване на неговите позиции. На категоричния ултиматум на Брюксел Анкара отвърща със свой, не по-малко категоричен ултиматум. Министър-председателят на Турция Месут Йълмаз заявява, че неговата страна прекратява диалога с ЕС и обвинява тогавашния германски канцлер Хелмут Кол, че се опитва да превърне Евросъюза в „християнски клуб“. Много остро прозвучават и заплахите на официална Анкара, че ще бъде ускорен процесът на „интегриране“, (т.е. на насилствено присъединяване) на Северен Кипър към Турция.

Реакцията на турското правителство изглежда прекалено емоционална. Едва ли може обаче да се приеме, че опитната и с вековни традиции турска дипломация ще се поддаде на неконтролирани емоции, особено когато става дума за толкова важен проблем. Обяснението на реакцията на турското правителство следва да се търси в друга посока и на друго място. Политическата класа е засегната от различните критерии, прилагани към Турция, от една страна, и към държави, които много по-бързо и по-безболезнено изминават пътя до пълноправното членство, от друга. Такива санапример Швеция, Финландия и Австрия, чиито кандидатури се обсъждат точно в този период, а приемането им е узаконено на първи януари 1995 г. Обяснението, според което „за разлика от държавите в предходното разширяване, трите нови членки са с добре развити икономики, политически стабилни и добре запознати с политиките и процедурите на ЕС“, поради което „преговорният процес е доста по-облекчен в сравнение с предходния“⁹, в Турция считат за дискриминационно и категорично неприемливо. (Заслужава да се отбележи, че по подобен начин Брюксел

---

⁹ Евтимова, М. История на европейската интеграция 1945–2005. Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, София, 2006, с. 166–167.

реагира и през 2009 г. във връзка с кандидатурата на Исландия за членство в ЕС. Този случай обаче е встрани от темата на нашето изследване, поради което тук той ще остане само маркиран).

Отношенията между Анкара и Брюксел продължават да се развиват на приливи и отливи. През декември 1999 г. Турция официално получава от Европейския съвет статут на държава кандидатка. Едно от вероятните обяснения на този факт е ролята на Турция по време на интервенцията на НАТО в Косово през същата година. Решението на Съвета е препотвърдено и формализирано през март 2001 г. Тогава Европейската комисия приема документ, озаглавен „Партньорство за присъединяване на Турция”. На него Анкара отговаря със своя „Национална програма за приемане на постиженията на правото на Европейския съюз”. За малко повече от половин година (от март до октомври 2001 г.) са приети 34 поправки на конституцията на страната, обхващащи някои от най-важните сфери на нейния живот, а от началото на 2002 г. влиза в сила нов Граждански кодекс.

Независимо от тези постижения обаче Турция отново е оскърбена само година и половина по-късно – през октомври 2002 г. Тогава Европейската комисия препоръчва през 2004 г. да бъдат приети осем източноевропейски страни. Към този списък са добавени също Кипър и Малта, но не и Турция. Само след два месеца – през декември същата година, на срещата в Копенхаген, Европейският съвет решава да отвори преговорите с Турция за нейното членство до края на 2004 г., но с уговорката страната да е изпълнила политическите и конституционни условия и критерии на ЕС¹⁰. Особено болезнено е прието изявлението на тогавашния еврокомисар по разширяването Гюнтер Ферхойген по време на негово посещение в Турция през февруари 2004 г., когато той определя

---

¹⁰ Пак там, с. 181 – 182.

провежданите от Анкара реформи като „неадекватни от европейска гледна точка”.

Същинските разговори относно условията за присъединяване на Турция към ЕС започват през 2005 г., но се движат със скорост, която причинява силно раздразнение сред турските управляващи. „Нашата страна няма повече търпение към каквато и да е загуба на време и отлагания”, заявява в този контекст главният преговарящ на Турция с ЕС Егемен Багъш¹¹. Недоволството е лесно обяснимо: за четири години (2005 – 2009) Турция отваря едва 11 глави (от общо 35). През 2006 г. Брюксел дори блокира осем преговорни области. В този случай е трудно да се използват „дежурните” аргументи за изоставането на турската икономика, тъй като правителството на Реджеп Тайип Ердоган постига много съществен напредък тъкмо в тази област¹². В групата на най-силните държави в света G-22 Турция сега се нарежда на респектиращото седемнадесето място, като се очаква скоро да влезе в първата десетка. Не по-малко респектиращ е дългогодишният двуцифрен икономически растеж. В резултат днес Турция е призната икономическа, политическа и военна сила в два изключително чувствителни региона - Близкия Изток и Балканския полуостров. Самият премиер Реджеп Тайип Ердоган също се радва на завиден международен авторитет, който в някои класации го поставя на пето място в списъка на най-влиятелните личности на планетата.

В края на първото десетилетие на XXI век забелязаната по-рано тенденция към промяна на турската тактика в преговорите за присъединяване е препотвърдена, но и допълнена и доразвита. Втвърдяването на политиката на Анкара към ЕС продължава, но вече с

---

¹¹ mediapool.bg: Турция отбелязва ...

¹² Сийл, П. Ислямът и политиката в Турция и Франция. Списание Изток – Запад, брой 5, юни 2007, с. 23.

използването на още една група аргументи, свързани с т.нар. диверсификация, особено след руско - украинската „газова война” в началото на 2009 г. Турция се включва в сложна, рискована и с труднопрогнозируем финал геополитическа и геоикономическа игра. През 2009 г. е подписано споразумение междуправителствата на Турция, Румъния, България, Унгария и Австрия за изграждане на подкрепения от САЩ и от ЕС газопровод „Набуко”, който трябва да разнообрази доставчиците и маршрутите за Европа. Във връзка с това заслужава да бъдат отбелязани поне два факта:

1. Газопроводът ще свързва турския град Ерзерум с австрийския Баумгартен. Акцентираме върху този факт, защото Австрия е една от трите държави (заедно с Германия и Франция), които най-категорично се противопоставят на приемането на Турция в ЕС.

2. Индикативното изявление на председателя на ЕК Жозе Мануел Дурау Барозу на церемонията при подписването на междуправителственото споразумение. Той изразява убедеността си, че „това споразумение ще отвори вратите на нова ера между ЕС и Турция...”. „Набуко” може да циментира връзките между нашите народи”, допълва председателят на ЕК. Почти по същото време обаче Анкара подписва подобен документ във връзка с предпочитания от Русия проект „Южен поток”. В този контекст силен интерес предизвиква една пресконференция на министъра на външните работи на Турция Ахмет Давутоглу в Брюксел през октомври 2009 г. На журналистическа констатация, че Турция беше критикувана за двойна игра в енергийните проекти на ЕС и Русия и на последвалия журналистически въпрос „Каква е стратегията ви спрямо газопроводите „Набуко” и „Южен поток”? турският първи дипломат отговаря: „Студената война завърши и не възприемаме света в категорични алтернативи. ЕС не

може да избира дали да ползва руски газ. Нашата основна цел е европейската интеграция и приоритетът ни е това, което е добро за европейската енергийна сигурност. Но ние също както ЕС имаме своите енергийни нужди.

„Набуко” е толкова важен проект за нас, че всички останали са на второ място. Не може да се каже, че „Набуко” отпада, защото Турция е подписала с Русия за „Южен поток”. Няма причина да не се реализират и двата”.

По-нататък ръководителят на турската дипломация продължава да отговаря не по-малко двусмислено, но в същото време започва да използва и лексика, която трудно може да бъде приета като дипломатична. „В момента Турция е член на Съвета за сигурност на ООН, на Г-20, наблюдател в Африканския съюз и в Арабската лига..., заявява Ахмет Давутоглу. Ако Европа игнорира турската роля, ще е жалко за пропуснатата възможност, но няма да е огромен проблем за нас. Ако Турция влезе в ЕС, той ще е водеща глобална сила...”. Особено показателен в това отношение е отговорът на въпроса: „ Не смятате ли, че тази твърде активна външнополитическа роля е повече недостатък, отколкото предимство за Турция? Тя може да подразни някои големи европейски страни, които предпочитат те да ръководят европейската външна политика, а Турция предимно да я следва?” На питането турският външен министър отвърща по следния начин: „Зависи дали разсъждаваш като турчин или като европеец. Ако на една страна й пречи турското влияние, това ще е тест дали тази страна слага на първо място националните интереси или европейските. Ако тесните национални интереси надделят, ЕС няма да е успешен”¹³.

---

¹³ Давутоглу, А. Ако Турция влезе в ЕС, той ще е водеща глобална сила. Капитал, 10–16 октомври 2009 г.

Половинвековната „Одисея” на Турция по „пътя към Европа”, от една страна, и непоследователността на Брюксел, от друга, дават достатъчно основания да се констатира, че вече се очертаха – повече или по-малко релефно, контурите на отделните фактори и групи, които подкрепят, а вероятно ще подкрепят и в бъдеще „европейската перспектива” на Турция. На първо място трябва да се изтъкне ролята на Съединените американски щати. Американската администрация, независимо от името на президента на страната, винаги е поддържала мнението, че мястото на Турция е в ЕС, че нейната пълноправна и пълноценна европейска интеграция ще носи ползи както на Турция, така и на Съюза. Естествено не винаги истинските мотиви на Белия дом и на Държавния департамент се представят експлицитно и разбираемо, а се „опаковат” по начин, който прави по-трудно тяхното разчитане и разгадаване, особено за непосветените в тази материя. А „загадката” (ако въобще може да се говори за загадка) се оказва прозрачна, когато насочим вниманието си към перспективните външнополитически цели на САЩ. За Белия дом и за Държавния департамент Турция е най-важният стратегически партньор в региона, на който може да съперничи единствено Държавата Израел. Не е тайна, че, без да съвпадат напълно, интересите на Вашингтон и на Анкара в Кавказко-Каспийския регион са много близки. Става дума за стремежа на двете страни да овладеят посочените територии, защото онзи, който ги владее, ще владее и Евразия. А отдавна е известно, че хегемонията в Евразия е предпоставка за хегемония и в останалата част на света. Освен всичко друго, става дума за райони, които са изключително богати и на все още безалтернативния енергоизточник – нефта. Геополитическата и геоикономическата тежест на Турция се увеличава многократно след „Арабската пролет” и след гражданската война в Сирия. Това е и една от най-важните причини за впечатляващата турска

активност във връзка с посочените събития. Освен това не бива да се игнорират и намеците, че в ЕС Турция може да играе ролята на „Троянски кон“ на САЩ.

По повечето от тези пунктове позициите на САЩ и на Турция не се различават особено много от позициите на Европейския съюз като цяло и на някои от водещите страни в него. Най-ясни са може би мотивите на Великобритания. Те биха могли да се обяснят с ролята на специален (привилегирован) съюзник на САЩ, която Обединеното кралство се стреми да играе в продължение на много десетилетия, особено след разпадането на колониалната система. Ако желае да се освободи от незавидната слава на „политическо джудже“, ЕС пък е длъжен да намери своята ниша в същия регион. Без съдействието на Анкара обаче това ще бъде практически невъзможно, още по-малко пък при наличие на съпротива от нейна страна, особено ако Турция получи презокеанска подкрепа. А едва ли има причини да се мисли, че такава подкрепа ще бъде отказана, независимо от някои противоречия между Анкара и Вашингтон. В същото време Турция се нуждае от ЕС не по-малко, отколкото Евросъюзът се нуждае от нея. Такава позиция вече се изразява не само от политически анализатори и журналисти, а и от висши представители на турските власти. „Ние се нуждаем от Европа и тя от нас“, заяви през октомври 2011 г. турският финансов министър. Своето твърдение той подкрепя с много убедителни аргументи: Турция пренастройва своя икономически модел към устойчив растеж. Стандартът на живот на населението се е утроил за 20 години, а икономиката е удвоила своите размери. Турция не само е преминала сравнително леко през кризата, но и бележи „почти свръхестествен растеж“. Поради това „ако Европа иска да е ключов глобален играч, ѝ трябва Турция“¹⁴. Пълноправната интеграция

---

¹⁴ Пак там.

в европейските структури ще предостави на турската дипломация нови, много по-ефективни лостове и механизми за външнополитическо въздействие и за външнополитическа легитимация. Казано другояче, европейската униформа” ще бъде допълнителен идентификационен код за продължаващото вече две десетилетия външнополитическо настъпление на Анкара.

Съществуват разбира се и някои рискове. Първо, става дума за не само възможна, а за напълно реална опасност от противопоставяне на интересите на САЩ, ЕС и Турция – както заедно, така и поотделно, на интересите на друг силен и все по-засилващ се стратегически „играч” с обявени амбиции за достойно място в коментирания регион – Русия. Рисковете от подобна конфронтация обаче ще бъдат многократно компенсирани от напълно вероятното много добро или най-малко добро сътрудничество между САЩ, ЕС и Турция. Поне така по всяка вероятност разсъждават във Вашингтон, Брюксел, Анкара;

Второ, и в анализирания казус не е особено сложно идентифицирането на отделните групи за лобиране в интерес на турското членство в ЕС. И тук става дума не просто за пари или дори за много пари, а за огромни пари. Борбата е за повече от внушителния брой турски потребители (според някои последни неофициални източници около 72 милиона души, които след десетина години могат да бъдат вече 90 милиона). На първо място разбира се са интересите на военнопромишлените комплекси както на Европа, така и на САЩ, очакващи поръчки за модернизирането на турската армия в обем на повече от 100 милиарда долара. Не бива да се пренебрегва и делът на цивилното (гражданското) производство в Турция (автомобилостроене, производство на селскостопански машини и съоръжения, земеделска и животновъдна

продукция и пр.). Турският опит за пореден път доказва, че много често границата между икономиката и политиката може да бъде неясна и размита. Вече беше посочено, че Германия например е сред държавите, които най-активно се противопоставят на пълноправното членство на Турция в ЕС, допускайки най-много т.нар. „привилегирован статут”, но това не пречи на солидни германски фирми да се настаняват без колебание на турския пазар и да инвестират в него внушаващи силен респект суми.

Макар и донякъде условно, може да се твърди, че в дебатите „за” и „против” европейската перспектива на Турция са се оформили три основни групи държави. В първата група се включват страните, които се обявяват за продължаване на преговорите с Турция без поставяне на допълнителни изисквания, при спазване на предварително договорените условия. Най-влиятелни тук са Великобритания, Испания, Португалия, а към тях гравитират бившите прибалтийски републики на Съветския съюз (Естония, Латвия и Литва), както и повечето нови членки на ЕС от Централна Европа (Полша, Словения, Чехия, Унгария). Действията на споменатите държави се обясняват с факта, че тази политика е всъщност политика на Белия дом, а те (цитираните държави) са нейни реализатори.

Втората група включва държави, които поставят определени предварителни условия. Най-типичен е случаят с Гърция, която подсказва, че едва ли ще допусне приемането на Турция в ЕС, преди да бъдат разрешени станалите вече хронични гръцко-турски проблеми (преди всичко Кипър и шелфа на Егейско море). Няма сериозни основания да се предполага, че позицията на Кипър ще се различава съществено от позицията на Гърция.

Изразители на настроената на третата група са двете страни, считани за двигател на ЕС – Германия и Франция, подкрепяни от Австрия.

Антитурските настроения в тях се засилват особено след отстъплението на левите сили, т.е. след избирането на Никола Саркози за президент на Франция и на Ангела Меркел за канцлер на Германия. А тъй като през октомври 2009 г. А. Меркел беше преизбрана и започна втория си мандат, логично е да се очаква, че Берлин едва ли ще коригира своята политика на обструкции по отношение на членството на Турция в ЕС. В политиката на Париж пък по тези проблеми поне засега не се забелязват признаци за сериозни корекции и след избирането на Франсоа Оланд за президент на Франция.

Без риск да се стигне до сериозни грешки, може да се счита, че сред европейската бюрокрация има заинтересувани кръгове, които не биха се поколебали да използват случая с Турция и когато анализират и чертаят европейските перспективи на държавите от Западните Балкани. В този смисъл проучването на „казуса Турция“ не би трябвало да се приема като загубено време.

Задължително трябва да се отчита и развитието на ситуацията в самата Турция в краткосрочна и средносрочна перспектива. Вече е ясно, че след продължаващите няколко десетилетия неуспешни преговори с Европейския съюз премиерът на Република Турция Реджеп Тайип Ердоган е успял да предложи на своите сънародници приемлива алтернатива на европейската интеграция – споменатото вече ускорено развитие на собствената държава. След като Анкара се наложи като безспорен хегемон в региона, стремежът към членство в Европейския съюз може да премине на по-заден план. Засега не се забелязва интерес на турското правителство към друг важен проект - руската инициатива за Евроазиатски съюз като алтернатива на Европейския съюз, но едва ли ще бъде далновидно да се изключват напълно бъдещи корекции в тази насока.

Използвана литература

1. **Sevilay Elgun Kahraman.** Rethinking Turkey-European Union Relations in theLight of Enlargement, Turkish Studies (Vol. 1, № 1, Spring 2000), p. 5.
2. **Давутоглу, А.** Ако Турция влезе в ЕС, той ще е водеща глобална сила. Капитал, 10–16 октомври 2009 г.
3. **Костел, Е.** Съвременната геополитика. Кама, 1999, с. 17.
4. **Чавдарова, М.** Политически системи и външна политика на балканските държави.
5. **Бийон, Дидие.** История на турско-европейските отношения.